

■ Mind gyakrabban – és joggal – fogalmazódik meg manapság az óhaj: az lenne az igazi történetírás, amelyik az emberek mindennapi életének folyását részleteiben, változásaiban is hitelesen, az országos és világeseményekkel kölcsönhatásban megragadva tudná az utókornak bemutatni. Kötetünk illetően: a néprajz klasszikus módjával vizsgálva a kérdést, az előző kötet szép ismeretanyagához képest rövid időszakunk jellemzői nem mutatnának különösebben újat. A kiterjedt életmódkutatás elvégzése – ez másik lehetséges megközelítési mód lehetett volna – erő és készség hiján nem valósíthatott meg. Anyagunk tematikus parcellázása folytán különböző oldalakról mutat rá a mindennapi élet fontos, érdekes mozzanataira. Az egész anyag birtokában e vonatkozásban is megkockáztatható bizonyos madártávlati összkép felvázolása.

Mindenesetre az első pillantásra szembetűnő, hogy a mindennapi élet nem folyhatott csendes hőmpolygással (napra nap) e huszonöt évben. Ugyanis legalább 10 esztendő nem sorolható a nyugodtan zajló évek közé.

Az indulás ideje, szűken mérve is 1919-től 1921-ig, a „kizökkent idő” éveire tartozott még. A város francia, Újszegedi szerb megszállás alatt, a demarkációs vonalak, majd az új határok szorongatásában volt. A lakosság szinte megszokta már a színes bőrű francia katonaság jelenlétét. Shvoy büszkén számol be az emlékezetes esetéről: egy alkalommal hét magyar tűzér mintegy száz francia katonát vett ki egy Fekete sas utcái kocsijából. (Csekély vigasz a háború elvesztéséért.) Az összetűzés oka Shvoy logikus feltételezése szerint is valami nőügy lehetett. Ami azt a következtetést is megengedi, hogy némely szegedi hölgyek „fraternizáltak” a francia hadfiakkal. Még hosszú évekig emlegetődtek a helyi íhletésű viccek a fekete bőrű csecsemők családi meglepetést okozó születéséről. A viccbéli túlzásokhoz persze szolgáltatnak némi alapot a háborús évek következményeként – a régihez képest – fellazult erkölcsök, de a háborút követő, a különleges állapotok által rohamosan növelt nyomorúság is megtette a magát.

Ezekben az időkben Szeged továbbra is ellátási nehézségekkel küszködött. Nem mindennapi eset: a város vezetői a hivatásos csempészekkel léptek szövetségre a legégetőbb hiányok enyhítése érdekében. A nyomort növelte és leginkább megsemmisítette a menekültek tömege, mely Erdélyből és a Délvidékről idáig jutott, hogy vagonlakóként növelje a város nehéz helyzetben lévő polgárainak és elkeseredett elégedetleneinek számát. Közülük az elítélhető, aki a tanárképző gyakorló iskolája mögött felépült barakkokba költözhetett be. Ezekhez az állapotokhoz képest minden előremozdulás javulást jelentett. Az infláció megszüntetése, a gazdasági élénkítés, az építkezések megindítása valóban konjunktúrális fellendülést hozott. Ám nem sokáig. Az

1929–33-i gazdasági válság hatása ismét felbolydította a már megnyugvó állapotokat. A tízezernyi teljes vagy részleges munkanélküli nyomasztó helyzetén nem sokat enyhítettek a segítő akciók (törvényileg biztosított munkanélküli segély nem volt), hiszen az éhség-konyhák előtt sorbanállók tömege is csak a kép sötét tónusait mélyítette el. Az éhségmunkák – bár szintén sokakat mentettek meg az éhezéstől – nem tették különösebben elégedettebbé az ást, lapátot forgató kvalifikált szakmunkást vagy a szellemi munkanélkülit, de a többi résztvevőt sem, akik számolgatták, hogy hány még a napszám, hiszen másoknak is kellett az a kis munkaalkalom. A munkák hasznosságát senki sem vitatta. A Búvár-tó feltöltése, egyes utak, utcák vagy éppen a Mars tér karbantartása esetében a munkalehetőség volt a döntő, bár a város legnagyobb ilyen célú vállalkozása, a Fehér-tó tekintélyes részének halastóvá való átépítése joggal háboríthatna volna fel a természetvédőket, ha lettek volna mozgásteretbe szerveződve ilyenek.

A kisbérlet és a földművesek olcsó vagy éppen eladhatatlan termékeikkel egyre fenyegetőbb hátrányba kerültek a bérleti díjak és az adók miatt. (A szelíd lázadó népfő, író-értelmiség, Móra Ferenc, ki az országos hírnév és az életkor bölcsessége által kitaposott „megnyugvás ösvényein” járt már, 1932-ben – sok e műfajban elhíresültet előzve – megírta keserű és döbbenetes kiszcociográfiáját, a földhözragadt Jánosék történetét.) Lehet-e csodálni, hogy még a kisbérlet is tüntetést rendeztek a Széchenyi téren, ahol gyakoriak voltak a munkások felvonulásai, tüntetései – akár országos megmozdulásokhoz kapcsolódva, akár anélkül. És nemcsak a kommunista vagy baloldali szocialista meggyőződésű munkások sürgették és vállalták a forradalmi kiutakat, hanem – világjelenség megnyilvánulásként – a fiatal értelmiségiekben is felébredt a messianisztikus vágy, hogy a munkásokkal együtt járják meg ezt az utat. Hogy nem e réteg középszerű tagjaira volt ez elsősorban jellemző, azt a szegedi fiatalok kiváló tagjainak példája is bizonyítja. Persze tény, hogy a forradalmat óhajító munkásokkal együtt is elemyező kisebbségben voltak ők Szegeden.

A többség egyszerűen jobban szeretett volna élni. Ám a válság nehéz éveiből való kilábalás útja – a feléledő remények ellenére – néhány év múlva a háború zsákutcájába torkollott. Az is kétségtelen, hogy a második világháború kitörése, Magyarország belesodródása sem volt olyan megrázó tömeghatású, mint 1914-ben. Igaz, éppen Szeged szagolt először puskaport, amikor Jugoszlávia német megtámadásakor 1941. április 6-án átélte a város légtérében lezajló légitámadást. Inkább azonban az „eszkalálódó” jegyrendszer, az ellátási nehézségek, a fekete piac, a beszolgáltatások, a rekvirálások fokozatosan mélyülő, de az elviselhető mértékben egy ideig belül maradó jelenségei bi-

A Délmagyarország szerkesztősége, 1939

Hogyan élt a szegedi nép?

Serfőző Lajos professzor, a Szeged monográfia IV. kötetének szerkesztője nem érthette meg műve megjelenését. Két héttel ezelőtt váratlanul elhunyt. Szerkesztői előszavában még megfogalmazta a másfél évtizede indult monográfia befejező kötetének leglényegesebb mondanivalóit. Ebben olvashatjuk, hogy ez az a korszak, amelyre az idősebb korosztály olvasói emlékezhetnek, hiszen átélhették mindazt, ami ebben a városban 1919 és 44 őse között lezajlott. Ez az időszak az előző köteteknél jóval rövidebb. Mégis igyekszik totalitásban megragadni a város életének minden mozzanatát, történetét, személyiségét. Előszavában érzékelteti, milyen komoly történelmi felelősség a félműről tudományos munkát közölni, hiszen az egyéni emlékezet, a megélt élmények fénytörése sokféle módon jelenítheti meg a történeteket. Ezen az oldalon a Szeged monográfia IV. kötetének Serfőző Lajos által írt bevezetőjéből közlünk részleteket, melyek a korszak összefoglalóját adják.

zonyították, hogy rendkívüli esztendő harmadik hulláma lepte el Szegedet. Szaporodtak a tragikusabb vonások is: a behívások, a katonai veszteségek. Végül 1944. március 19-én a Petőfi sugárúton, tehát a megszállt Szerbia felől érkezve, benyomultak a német csapatok, magukkal hozván az igazi háborút. 1944. április 2-á és szeptember 19-e között 6 súlyos áldozatokkal járó angol-szász bombázást és 72 légiadót élt át a város. Megkezdődtek az internálások, és bekövetkezett a legtragikusabb fejlemény: a város gazdasági és kulturális életében szerves természetességgel beépült, a városias város jellegzetes közép-európai tényezőjeként és alkotó építőjeként létező zsidóság kivívott és kiérdemelt létjogosultságának durva megtagadása, a tagadás kegyetlen következetességgel végrehajtása. A végső kifejelet: az egy éve közelinek még elképzelni sem hitt front itt volt a város alatt. A lakosság nagy tömegei – az a nagy többség, amelyiknek nem kellett, s amelyik nem akart elmenekülni – szorongva, a bizonytalanságtól felve, de reménykedve is, várta az elkövetkezendőket.

A fentiekben elsoroltak ellenére se gondolja az utókor együttérző képviselője, hogy akár a legnehezebb években is, mást sem tett azok átélője, mint saját, avagy a szűkebb-tágabb közössége sorsán kesergett. Az ember ismert, szinte határtalan alkalmazkodóképességét ekkoriban is elősegítette, hogy volt ami elvonja a figyelmét a gondoktól. Először is ott volt a munka, amiről itt csak annyit: volt belőle bőven, s mint láttuk, az volt a nagyobb baj, ha nem volt elegendő. A 8 órás munkanapot csak 1938-ban hozták törvénybe az

ipari munkásság számára, hogy aztán a háborús viszonyokra való tekintettel rövidesen fel is függeszték hatályát. A paraszti munkában a kisbirtokos, a béres és a napszámos ugyanúgy nem ismerte a kötött munkaidőt, mint a régebbi korokban, de a kisiparos vagy a kiskereskedő is gyakorta dolgozott „nyújtott munkában” a kicsit nagyobb haszon reményében.

Érdekesebb talán arra tenni néhány utalást, hogyan töltötte, tölthette munka után fennmaradó idejét a szegedi lakos – elsősorban a bel- és nem a külterületi – a két háború közötti esztendőben. Az utókor egyik kedvelt szavával élve, a „kapcsolódásnak” fő színterét a vendéglátóipar nyújtotta. Változatos volt e színter a Hungária vagy a Tisza híres-elegáns éttermétől-kávéházától, a Vitéz és a Z. Nagy cukrászdán át, mondjuk Tóth Molnár Antalné Rókusi feketeföldek 109. sz. alatti kocsmájáig. Nem lehet azt se mondani, hogy nem volt belőlük elegendő. Szeged 1942-ben kiadott című 264 vendéglátóhelyet számlált össze a városban. Ennek felét az említett forrás is a „kocsmák” címszó alá sorolta, de a 81 vendéglő nagyobbik hányada sem az étlap szerinti étkezésre alapozta a forgalmát. Ivás vagy csak iszogatós közben töltötte idejét a vendég, és persze elsősorban bort ivott. A leggyakoribb rendelés a „két deci tisztán” és a „kisfröccs” volt. Ezt a „cechet” 10–20 fillérből állni lehetett. Változott a borterem, változtak az árak és a bérek. Nehéz tehát egzakt mutatót adni. Általában azonban egy liter bor ára megegyezett egy közepes szakmunkási órával. Ez persze a kimért, Szeged környéki bor kocsmái ára volt. A feketekávé ekkor

még kimondottan „ün.” értelmiségi ital, az üdítő italok (limonádé, málnaszörp) csak a gyerekeknek, esetleg a nőknek való volt. A sör – mindenekelőtt csapolt formában és főleg nyáron – kezdett a bor nyomába eredni, de még messze járt tőle.

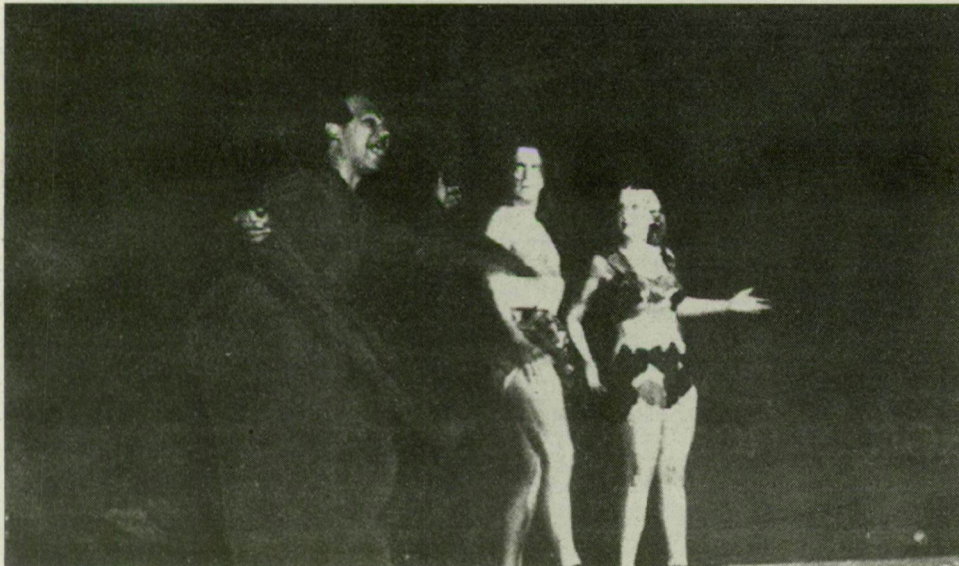
A tömeges szórakozás három újdonságszámba menő lehetősége, eszköze állt versenyben egymással a kocsmák után: második helyért. Kettő közülük már az első világháború előtt jelentkezett, azonban csak a háború után vált igazán népszerűvé. Az egyik kétségtelenül a futballmeccs, vagyis általában a „foci” volt. Már a háború előtt is gyorsan szélesedett mind aktív, mind passzív élvezőinek köre. A háború után folytatódott a folyamat, különösen pedig a Profeszionista Liga megszervezésétől kezdve, mivelhogy a létrehozott Szegedi Bástya állandó és néha igen jól szereplő tagja lett a nemzeti bajnokságnak. Több ezer szurkolótábora volt. Megvolt azonban a maga törzsközönsége a kisebb csapatoknak is, az SZVSE-nek, a SZAK-nak, az UTC-nek vagy éppen a Móra városnak. Az aktív tábor növelte, hogy ekkorra jórészt feloldódott a középiskolák igazgatóinak idegenkedése vagy éppen arisztokratikus elzárkózása az új sportággal szemben, és a diákfutball is elterjedt. A legendákkal övezett rongyabdás grundfoci pedig virágkorát élte. A másik szórakozás a mozi volt, amely már a némafilm korában is igen sok nézőt vonzott. A három nagy szegedi mozi már ebben az időben megépült, kétségtelen azonban, hogy a hangosfilm megjelenésével jutott közkeletűségének kiemelkedő csúcsához az 1930-as évek végére.

(...) Ugyanaz a forrás, amelyre a vendéglátóhelyek esetében hivatkoztunk, érdeklődéseket, egyesületeket, társulatokat, körök címén 253 társadalmi alapon szervezett egyesületet sorol fel, csaknem elhárítva a vendéglátóegységek számát. Igaz, az utóbbiaknál figyelmen kívül hagyták a tanyai kocsmákat, a 253-as számban viszont benne foglaltatnak a „külsőterületi” egyesületek, körök is. Érintkezési pontok persze akadtak a két kategória között, mert számos egyesület éppen vendéglőkben tartotta összejöveteleit. Voltak tekintélyes, nagy taglétszámú szervezetek az egyesületek között. Így az Ipartestület, a szakszervezetek, a bajtársi egyesületek, a Katolikus Népszövetség, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége stb. A Szegedi Összerkesztők Egyesülete – bizonyára szintén fontos szerepe ellenére – nem tartozott közéjük. A Szegedi Fehérsónakos Jótékony Asztaltársaságról ismeret hiján képtelenek vagyunk bármit közölni azon kívül, hogy Hollóssy Györgyné Kossuth Lajos sugárút 13. sz. alatti vendéglőjében tartották összejöveteleiket.

Az egyesületek között 24 népkör, olvasóköri működött, zömében a külvárosokban és a tanyavilágban, de azért a belvárosban is akadt ilyen. Nemcsak 19. századi alakulatok továbbéléséről van azonban szó. Figyelemre méltó, hogy az új körtöltésen kívüli lakótelepeknek szinte mindegyikén volt népkör az 1940-es évek elején.

(...) A szegediek – főként a belvárosi fiatalság, de nemcsak ők – az ünnepi alkalmaknál jóval sűrűbben, akár naponként is részesei lehettek bizonyos szertartásosságokat ugyancsak magában foglaló felvonulásoknak. Teljes üzemmel működött a Korzó. Tavasztól télig este felé és vasárnap délelőtt a Káráz utcán és a Széchenyi tér platósorai között véges-végig hullámzott le s fel a sétáló tömeg. Találkozást elfogadva, találkozást várva vagy remélve, esetleg egy ígéretes pillantással is meglegedve, baráti csevegéssel időt töltve, olcsó és kellemes szórakozásnak hódolt ezernyi ember. Jutott persze megfelelő napokon látogató – a járműforgalom által akkor még kevésbé terhelt híd – ballagva – az újszegedi ligetbe és a Stefániára is. A Tisza-partot szívesen keresték fel alkalmanként a kintebbi lakók és az idősebbek is. Móra igazgató úr örömeire és büszkeségére, közülük mind többen betértek a múzeumba az ottani látnivalók megtekintésére.

A Tiszát különben mindig és minden időben szívesen ejtette útba a szegedi, akár óslakos volt, akár csak jöttment. Juhász Gyula nyomában ballagva lehetett hallgatni és nézni a habokat. Változhatott két partján gyorsabb vagy lassúbb ütemben a környezet, álgálhattak „dús Ajtony vezér” vagy éppen Csanád ispán népének kései utódai, a folyó, az öreg Tisza maradt, s jelképe lett az örök állandóságnak.

Az ember tragédiája előadásának főszereplői, 1938

Felvonulás a Dóm téri avatásra, 1930